

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

на правах рукопису

МАЛІВСЬКИЙ Анатолія Миколайович

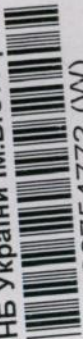
ФЕНОМЕН УЯВЛЕННЯ В КЛАСИЧНІЙ І СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ

09.00.05 - історія філософії

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Дніпропетровськ - 1995

ДВ 32.30

Дисертація з рукописом.

Робота виконана на кафедрі філософії Дніпропетровського державного технічного університету залізничного транспорту.

Науковий керівник: доктор філософських наук
БИСТРИЦЬКИЙ Євген Костянтинович

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
ГОРСЬКИЙ Вілен Сергійович

кандидат філософських наук, доцент
ЖИЖЧЕНКО Валерій Петрович

Провідна організація: Український державний хіміко -
технологічний університет

Захист відбудеться 9 червня 1995 року о 11.00 годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.053.24.06 при
Дніпропетровському державному університеті (м. Дніпропетровськ,
пр. Гагаріна, 72, кор.1, ауд.307).

Автореферат розісланий "6" травня 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

ФІЛАТОВ А.Б.

Актуальність теми дослідження. Сучасна ситуація повсюдно характеризується як кризова. Визнання цього ми зустрічаємо як в твердженнях про так звані глобальні проблеми людства (загроза екологічного забруднення земного середовища, війни та миру, тощо), так і в ході аналізу суспільства, в якому ми живемо. Його нинішній стан також характеризується як кризовий. Йдеться про глобальні світоглядні та ідейно - філософські зміни, пов'язані з посткомуністичними трансформаціями на терені колишнього СРСР: перш за все з його розпадом та нищівною критикою ідеології наукового комунізму. І перша, і друга характеристики кризи пов'язані з одним генетичним чинником, а саме - із загрозою, яку містить в собі універсалізація науково - технологічного панування людини над світом.

На протязі кількох останніх століть європейська людина виховувалась на ідеалах, які можуть бути охарактеризовані як культ науково - технічного розуму, перетворюючої діяльності та влади. Світ при такому підході сприймався людиною в одному пакурсі - як поле людської діяльності, як зовнішній предмет прикладання зусиль.

Ця парадигма відношення людини до оточуючого світу виникає і водночас отримує своє філософське, метафізичне обґрунтування у творах та творчості західноєвропейських філософів, починаючи з Нового часу і кінчаючи навіки сучасниками. В її основі лежить розуміння людини як суб'єкта діяльності, як суб'єкта історії та буття в цілому. У власне філософській термінології йдеться про таку позицію людини по відношенню до оточуючого світу, де людина

стається до останнього як до предмету пізнання та цілеспрямованого перетворення. Світ розглядається як предмет у перспективі уявлення, репрезентації, а взагалі увесь феномен протиставлення людини світові набуває аббревіатурного вислову у філософській категорії уявлення.

Уявлення традиційно тлумачать як акт свідомості, тобто гносеологічно – як певний, первинний рівень пізнання, рівень чуттєвого досвіду, на відміну від розсудку і розуму. В цьому плані стає необхідним і, безперечно, теоретично та методологічно актуальним, переосмислення традиції гносеологізму, що набула панівного характеру у західно-європейській і, відповідно, вітчизняній філософії, принамі з теорії пізнання Локка, французьких матеріалістів – просвітянців, а потім у радянському марксизмі.

В філософській свідомості після робіт феноменологічно-герменевтичної філософії (Гуссерль, Гайдеггер, Мерло-Понті, Гадамер та інші), а також представників так званої постмодерністської філософії (Льотар, Дерріда та інші) ставть очевидними пошуки сучасної філософської думки у напрямі подолання позиції протиставлення людини світові. Вже в центральних поняттях феноменології, особливо після онтологічного повороту Гайдеггера, а також у представників постструктуралізму (життєвий світ, у світі буття, проблема вибору, заперечення трансцендентальних наративів) відбувається парадигмальна зміна у розумінні висхідного для філософських досліджень уявлення про позицію людини в світі. Ці зміни дають всі підстави вважати, що більш фундаментальною є не позиція світовідношення, а стан буття людини в світі. Тому набуває безперечної теоретичної актуальності історико-філософське дослідження розвитку

онтології або метафізики уявлення, починаючи з доби модерну і кінчаючи сьогоднішнім в філософських концепціях та теоріях.

Ступінь розробленості теми. Парадигмою для вітчизняної історії філософії є те тлумачення уявлення, котре стало хрестоматійним в вітчизняній філософії. Усталеним для неї є розуміння уявлення як вищої ступені чуттєвого пізнання, або, як чогось безпосередньо даного (в теоріях пізнання "лаккіаського типу"). Як свідчення цього можна розглядати статті "Уявлення" в "Філософській енциклопедії" та "Філософському енциклопедичному словнику" [355; 356]. Аналогічні підходи до тлумачення суті уявлення ми зустрічаємо в працях таких філософів як Колпін П.В., Марський І.С., Ойзерман Т.І., Спіркін В.Г. та інші. В основу подальшого викладу покладена стаття з "Філософської енциклопедії" [356; 359], оскільки за останні кілька десятиріч підхід до тлумачення уявлення суттєво не змінився.

На відміну від вітчизняної літератури, в західній питанню про буттєвий (онтологічний) вимір уявлення приділялась значна увага. Тут перш за все навіть бути названі імена Мопенгауера, Ніцше, Гуссерля, Гайдеггера та представників сучасної герменевтики (Гадамер, Мерло-Понті), Рікер та інші). Оскільки в цілому рівень аналізу феномену уявлення не дає можливості безпосередньо перейти до розгляду актуальних сьогодні проблем, то необхідним етапом на шляху до розв'язання їх є дослідження феномену уявлення в класичній і сучасній філософії.

Таке переосмислення вимагає відповідної зміни філософської точки зору, а значить іншого історико - філософського ракурсу бачення того, яке місце посідає

проблема уявлення у класичній філософії, як відбувається її історико-філософська еволюція та трансформація її змісту і значення у сучасних філософських концепціях.

З ході подолання традиційного гносеологічного тлумачення уявлення автор опирався на той досвід його переосмислення, котрий викладений в працях недавно перевідкритих нами таких філософів як Бердяєв М.О., Вишеславцев Б.П., Лосський М.О., Шестов А., Франк С.Л. та інші.

В ході аналізу специфіки позиції Гайдеггера по конкретних проблемах автор виходив з того досвіду переосмислення його спадщини, котрий викладений в працях Бистрицького Є.К., Бібіхіна В.В., Васильєвої Т.В., Гайденко П.П., Кузьміної Т.А., Мамардашвілі М.К., Михайлова н.А., Михайлова Ал.В., Молчанова В.І., Подороги В.А., Таврізян Г.М., Хесле В., Уейта Дж. та інші.

В ході розгляду європейської філософії дисертант виходив з тих розробок в історії філософії, котрі викладені перш за все в працях таких істориків філософії та культурологів як Асмус В.Ф., Булатов М.А., Гачев Г.Д., Біблера В.С., Бичко І.В., Бородай Ю.М., Горський В.С., Гулига А.В., Іванов В.Н., Заїченко Г.А., Лосев О.Ф., Лекторський В.О., Ільєнков Е.В., Лей А.М., Соловйов Е.Н., Трубников М.М. та інші.

Традиційне для європейської філософії тлумачення уявлення в плані гносеології є однією з причин майже повної відсутності уваги до питання про його роль і специфіку існування в різні періоди європейської історії. Орієнтація на ідеали повної, абсолютної розумності є однією з причин нехтування уявленням як предметом дослідження в історії філософії. Як свого роду виняток в цьому плані тут може

бути названа історія філософії К.Рейнгольда. В основі його підходу до історії європейської філософії лежить гносеоцентризм як установка класичної філософії. Критична література, присвячена осмисленню специфіки його підходу, тек небагата. Це праці О.Надеждіна (1937 рік), та Секунданта (1989 рік).

В ході роботи над дисертацією автор безпосередньо опирався на онтологічний підхід, розроблюваний Бистрицьким Є.К.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є аналітичне розгортання онтологічного підходу до питання про феномен уявлення в європейській класичній філософії та розкриття специфіки його філософського тлумачення на сучасному етапі.

Досягнення мети потребує вирішення таких конкретних завдань:

- вичленити буттєвий вимір феномену уявлення, проаналізувати форми його усвідомлення в європейській філософії;
- виявити тенденції розвитку поглядів на природу феномену уявлення;
- розкрити передумови традиційного тлумачення феномену уявлення в гносеологічному плані;
- проаналізувати специфіку існування буттєвого виміру на сучасному етапі;
- окреслити світоглядні зміни у сучасному типі філософського мислення;
- викласти позиції сучасної філософії по питанню про природу здатності уявлення.

Методологічна та теоретична основа дисертації - це перш за все філософська спадщина М.Гайдеггера, особливо в тому її

вимірі, який отримав назву онтологічного повороту до критичного розуміння історико-філософського процесу взагалі. В аналізі конкретних питань філософії та оцінки історико-філософської спадщини дисертант опирався на розвиток онтологічного підходу у працях Мерло - Понті, Гадамера, Рікера та інших сучасних філософів. Дисертант використовував також феноменологічний метод Гуссерля у тій мірі, у якій думка феноменолога нашоується на онтологічний вимір проблеми уявлення.

Основні результати та їх новизна. Вперше в вітчизняній філософії предметом систематичного, окремого аналізу стає питання про засадничу роль феномену уявлення в європейській класичній та сучасній філософії. В результаті здійснення цього дослідження на основі онтологічного підходу до історії філософії автором виявляється закономірність історико-філософської зміни в інтерпретації уявлення від гносеологічного до її буттєвого, онтологічного розуміння.

В ході дослідження автором отримані ряд результатів, що претендують на наукову новизну. До них дисертант відносить такі положення:

- Існуючий нині підхід до тлумачення феномену уявлення сформувався під визначальним впливом властивої філософії Нового часу зосередженості на питаннях наукового пізнання, тобто на її гносеологічному вимірі. За видимістю повного панування останнього криється відповідна метафізика - певна онтологія уявлення;

- традиційно філософія Декарта тлумачиться в руслі пізнавального відношення. Насправді ж за нею приховується певна онтологія - відношення протистояння людини і світу. Найбільш яскравим прикладом цього протистояння є

новоєвропейське поняття природи;

- в ході розгляду так званої ірраціоналістичної лінії в європейській філософії (Шопенгауер, Гайдеггер) робиться висновок про те, в фундаменті кардинальних змін в способі філософування лежить перехід до нового способу розуміння уявлення;

- еволюція осмислення феномену уявлення в європейській філософії в самому загальному вигляді може бути окреслена так: рух від протистояння людини світові як форми прояву панування гносеологічного виміру в класичній філософії через протиставлення буттєвого і гносеологічного вимірів в неklasичній до визнання визначальної ролі буттєвого виміру в сучасній філософії;

- в основі здатності людини мати уявлення лежить не деяка універсальна надособистісна сила, незалежна від конкретних умов простору, часу і навіть внутрішнього світу людини, як вважала класика, а часовість, історичність людського буття. Увага до історичності дає можливість розкрити специфіку буттєвого виміру, що не може бути зроблено в умовах панування гносеологічного підходу до бачення природи уявлення, а також продовжити осмислення філософської спадщини Європи, розпочате в рамках онтологічного підходу.

Теоретичне та практичне значення. Матеріали та ідеї дисертації можуть бути використані в навчальному процесі при підготовці лекційних курсів по історії філософії та глобальних проблемах сучасності. Дисертація може бути також використана як методологічні розробки для роботи у галузях історії та теорії світової та вітчизняної культури, екології культури та людини, а також дисциплінах філософського циклу - онтології, теорії пізнання, феноменології, методології

природничого, технічного та соціального пізнання, тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та теоретичні положення дисертації викладені в 5-и публікаціях. Найважливіші з них доповідались на конференціях, зокрема в Калінінграді на міжнародних У-тих Кантівських читаннях, присвячених 200-річчю написання "Критики здатності судження" (1990), Дрогобичі (1992, 1993, 1994), Дніпропетровську (1993, 1994).

Структура роботи визначається характером поставлених задач. Дисертація складається із вступу, трьох розділів (7 параграфів), висновків та бібліографії.

ЗМІСТ РОБОТИ.

У вступі обгрунтовується вибір теми дисертації, її актуальність, формулюється мета і завдання дослідження, визначається ступінь розробленості теми, методологічна основа, наукова новизна, практична значимість здійсненого дослідження.

В першому розділі - "МЕТАФІЗИКА УЯВЛЕННЯ В КЛАСИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ І КУЛЬТУРІ" - автором розв'язується задача - вичленити і експлікувати онтологічний вимір феномену уявлення в філософії і культурі Нового часу.

В першому параграфі - "ПОЗИЦІЯ ПРОТИСТОЯННЯ ЛЮДИНИ СВІТОВІ І ГНОСЕОЛОГІЗАЦІЯ УЯВЛЕННЯ: ДЕКАРТ" - предметом аналізу є витoki гносеологічного підходу до тлумачення уявлення.

Традиційно суть філософії Декарта в нашій літературі оцінювалась як гносеоцентризм. Дисертант зважає на недолік такого підходу в відсутності уваги до буттєвого виміру уявлення. Фундаментальними проблемами творчості Декарта є

є питання про онтологічні підвалини людського буття.

Передумовою гносеологізації уявлення є, на думку дисертанта, припущення про можливість людини мати повні, завершені, абсолютні уявлення про світ. Протистояння людини і світу в цьому контексті є умовою прояву розумності і впорядкованості світу. В своїй творчості Декарт виходив з переконаності в тому, що саме "пізнавальна сила" як форма існування абсолютних уявлень має бути вихідним пунктом в нашому баченні світу, незалежно від характеру проблем, що розглядаються.

Базовою формою прояву абсолютних уявлень в свідомості людини французький філософ вважає інтуїцію. Всі інші форми пізнання є похідними і можуть бути редуковані до неї. Як конкретний приклад прояву здатності людини мати абсолютні уявлення в дисертації розглядається тлумачення Декартом природи математики.

За хрестоматійною тезою про так званий дуалізм Декарта приховується, на думку дисертанта, відсутність уваги до питання про витoki і причини дуалізму (хоча по суті воно рівноцінне питанню про послідовність, внутрішню цілісність позиції Декарта як філософа). Спільним джерелом картезіанського вчення про субстанцію автор вважає здатність уявлення. Якщо в понятті матеріальної субстанції фіксується позиція протистояння людини і світу, то в понятті духовної субстанції - сама здатність людини мати уявлення. Людина для Декарта є людиною постільки, поскільки постійно відтворює в собі цю здатність. Цей момент фіксується за допомогою слова репрезентація (саме воно фіксує буттєвий вибір уявлення).

В основі традиційного тлумачення філософії Декарта як теорії пізнання лежить впевненість в можливості зобразити

буттєвий вимір як похідний від гносеологічного. При цьому поза увагов залишається та обставина, що сформульоване філософом "загальне правило", котре є основою його теорії пізнання, має певні передумови. Єдність людини з Богом - це лише часткове відтворення онтологічних передумов. Більш загальна форма їх виразу - це можливість людини стати причетною за допомогою узв'язання як репрезентації не лише Богу як вищому буттву, але й небуттву (втіленням якого є "злий геній").

Труднощі, що постали перед Декартом в ході обґрунтування його теорії пізнання, дисертант вважає проявом онтологічного виміру узв'язання.

В другому параграфі - "КРИТИЧНИЙ ПОВОРОТ КАНТА" предметом аналізу є питання про роль узв'язання в спробі Канта перетворити філософію в науку.

Вихідний пункт творчості Канта - прагнення знайти у всезагальній формі відповідь на питання про призначення людини. Це можливо за умови евристичності по відношенню до тих речей, котрі є предметом філософії (доказ безсмертя душі, доказ існування Бога та свобода людини) методу, котрий лежить в основі науки. Необхідним етапом на цьому шляху Кант вважає виявлення природи науковості в ході аналізу природничонаукового знання. Результатом цього екскурсу є ідея коперніківського перевороту. Якщо прийняти до уваги, що суть науковості філософ вбачає в тотожності зовнішніх речей з узв'язаннями як конструкціями свідомості, то згаданий переворот набуває вигляду ідеї про необхідність в філософії йти від узв'язань про речі до самих речей.

Одним з проявів тих труднощів, що постали перед Кантом в ході реалізації такого підходу, є проблема співвідношення

уяви та уявлення (свідомо і несвідомо здійснюваних актів пізнання). В дисертації акцентується увага на відмінності позиції філософа в першому та другому виданні першої "Критики".

Сама загальна форма виразу результатів повороту Канта до вивчення природи здатності уявлення - це визнання обмеженості теоретичного підходу. Поскільки філософ був слевнений в причиповій можливості отримати відповідь на питання про підстави буття людини за допомогою розуму, то він вимушений визнати правомірність суттєво іншого підходу до розкриття природи здатності уявлення. Мова йде про практичний розум. Останній - автономним по відношенню до теоретичного. Формов данності людині уявлень про думу, Бога та свободу Кант називає віру.

Сама здатність уявлення є проявом глибинної онтології людського буття. Кант висловив цей момент в вигляді оцінки її як метафізики буття людини ("наша природна метафізика").

Негативний результат, який отримав Кант на шляху повної експлікації здатності уявлення за допомогою теоретичного розуму, що орієнтується на ідеали природознавства, спонукав його розширити кількість категорій, що необхідні для розв'язання цієї проблеми, а також зосередити свою увагу на тих формах буття людини, умовою існування яких є єдність людини і світу - мораль і мистецтво.

В третьому параграфі - "СОЦІАЛЬНІ УТОПІЇ ЯК ОНТОЛОГІЯ УЯВЛЕННЯ" - аналізується соціальна утопія як форма прояву установок філософії Нового часу на перетворення світу.

З метою наголошення на сьосвідності бачення питання про природу уявлень в соціальних утопіях, дисертант в ході викладу постійно співставляє позиції представників утопії з

підходами, що мали місце в філософії цього періоду. Одна з таких відмінностей вбачається дисертантом в тому, що якщо для філософів формою прояву абсолютних уявлень є природа, то для утопістів - сфера суспільних відносин. Аналогічно тому, як в філософії цього часу питання методу пізнання природи не є предметом дискусії, в утопіях настільки ж безсумнівним є відношення до проблеми сенсу людського буття. Самих себе утопісти схильні тлумачити як представників, довірених осіб надсобоєвих, "космічних" сил, образців Природи, Розуму, Історії, яким безпосередньо доступний зміст Історії.

В результаті в центр уваги утопістів висуваються практичні проблеми, а саме - механізм реалізації всезагального блага. Засобом його досягнення є влада.

З метою більш повно відтінити характер тих наслідків, які є результатом тлумачення сфери суспільних відносин як сфери існування абсолютних уявлень, дисертант детально зупиняється на деформаціях змісту таких базових для європейської культури категорій як істина, реальність, свідомість, знання та віра, що виникають в результаті втілення утопії в життя.

Сам факт належності утопістів до певної історичної епохи, а саме Нового часу, підтверджується зокрема і тим, що фундаментальними категоріями, які визначають спосіб бачення світу, для них є ті категорії, які раніше розглядалися як основні в ході аналізу класичного бачення природи. Мова йде про категорії зовнішнє і внутрішнє. Це означає зокрема, що спосіб буття світу і свідомості є похідним від способу їх розуміння, визначається останнім.

В ході реалізації такого підходу людина, її

унікальність і своєрідність приречені стати жертвами, на шляху руху до "мети" історії. Останнім словом утопії є руйнація підвалин людського життя.

В другому розділі - "КРИТИКА ПРОТИСТОЯННЯ ЛЮДИНИ СВІТОВІ" - предметом аналізу є та критика позиції класичної філософії та культури по питаннях про природу уявлення, яку ми знаходимо в неklasичній філософії.

В першому параграфі - "СВІТ ЯК ВОЛЯ ТА УЯВЛЕННЯ В ФІЛОСОФІЇ ШОПЕНГАУЕРА" - предметом аналізу є ті зміни, що відбулися в європейській культурі і в світовідчутті людини на початку XIX століття. Вирішальним для творчості Шопенгауера є екзистенціальні проблеми. Призначення своєї філософії він бачив в тому, щоб дати відповідь на питання про характер людського буття безвідносно будь-яких корисливих цілей. Все сама постановка питання про їх існування та вплив на спосіб сприйняття людиною світу та самої себе є певного роду випередженням тих проблем, котрі вийшли на перший план в філософії XX століття і стали предметом аналізу, зокрема в філософії Гайдеггера. Ми маємо на увазі технічний вимір феномену уявлення. Саме він, на думку філософа, спотворює характер сприйняття людиною світу і самої себе. Це відбувається в формі заміщення способів явлення світу, котрі обумовлені його власною природою, тими, витоки яких - в свідомості людини.

Саме на шляху перетворення світу та самої себе людина бачить можливість реалізувати свою споконвічну потребу в часті. Своїм задачу в сфері філософії Шопенгауер вбачає в тому, щоб повідомити людям істину, не дивлячись на те, що вона не буде для них приємною. Мова йде про безпідставність претензій людини на певне, абсолютне пізнання світу.

Причини хибності всіх попередніх підходів філософ бачить в ототожненні людьми своїх вимог до світу з самим світом. Одним з передумов такого ототожнення є переоцінка ролі протистояння та поняття "зовнішнє" в попередній філософії.

Філософ переглядає традиційну для європейської філософії теорію пізнання, акцентуючи увагу на тих формах, для яких характерна єдність людини і світу.

В основі світу і, відповідно, нашого пізнання світу, лежить не розум, а воля. Визнання цього з необхідності приводить нас до відмови від претензій на повне пізнання світу за допомогою уявлень як абсолютних, відмови від установки на панування над світом та відмови зід установки на реалізацію людиною своїх потреб в часті.

Та сфера, в якій ми можемо виявити справжній характер буття людини та світу - це мистецтво. На шляху звернення до нього філософ обґрунтовує тезу про центральну роль в філософії буттєвого виміру уявлення - відтворення. Призначення людини полягає в постійному відтворенні самої себе як зеркала світу. Шопенгауеру не вдалося побудувати ту філософію, котра б пропонувала конструктивне розв'язання проблем, що стоять перед людством.

В другому параграфі - "ПОВОРОТ ДО ФЕНОМЕНОЛОГІЇ УЯВЛЕННЯ (Е.ГУССЕРЛЬ)" - предметом аналізу стає спроба німецького філософа виявити такий підхід до бачення природи уявлень, ктрий би відповідав новим історичним умовам.

Обмеженість гносеологічного підходу до уявлень стала очевидною в європейській культурі на початку ХХ століття. Свідченням цього є неможливість філософії виконувати світоглядну функцію - бути орієнтиром людини в світі, що швидко змінюється. Актуальною стає задача пошуків такого

шляху розуміння природи уявлень, котрий би дозволив подолати цю обмеженість. Феноменологія Гуссерля - один з варіантів розв'язання цієї задачі.

Головною задачею для філософа є не питання про природу зовнішнього світу, яке він вважає центральним в попередній традиції філософування, а питання про підвалини буття людини. Умовою розв'язання останнього є відповідь на питання про значення світу для людини.

Негативна оцінка традиційних способів філософування зафіксована в оцінці Гуссерлем сучасного його стану як кризи. Суть її - нетотожність знань про речі з їх значеннями для людини. Такий стан речей філософ вважає наслідком спотворення суті раціоналізму та науковості.

Аутентичну форму раціональності і науковості Гуссерль вбачає в Древній Греції. На відміну від пануючого сьогодні протистояння, увага акцентується на єдності людини і світу. Саме вона має бути вихідним пунктом філософії. Філософ наполягає на тому, що первинними в ході філософування є не існування загальних понять, а існування певних, конкретних речей і ситуацій. В створеній ним філософії цей момент набуває вигляду тези про свідомість, спрямовану на окремі речі. Для позначення цього моменту вживається поняття інтенціональності. Саме за допомогою інтенціональності як базової властивості свідомості Гуссерль вважає можливим побудову феноменології як науки про явища свідомості.

Головний недолік попередніх спроб на цьому шляху - захопленість ідеалами природничих наук. Гуссерль характеризує їх як натуралізм, об'єктивізм, наївність. Засобом їх подолання він вважає "епохе". Одним з перешкод на шляху здійснення "епохе" Гуссерль визнає відсутність

належної уваги до часовості як способу існування свідомості. Констатація неможливості повної експлікації часовості є по суті визнанням неможливості побудови науки про дух. Як часткові прояви цих труднощів можуть бути розглянуті неможливість реалізацій задумів філософа повернутись "до самих речей?", а також зобразити наочно "телос".

В третьому розділі - "ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ КЛАСИЧНОЇ ДИХОТОМІЇ ЛЮДИНА - СВІТ" - експлікується своєрідність підходу до питання про природу здатності уявлення в сучасній філософії.

В першому параграфі - "БУТТЄВИЙ ВИМІР ЯК ІНТЕНЦІЯ РОЗДУМІВ М.ГАЙДЕГГЕРА" - предметом аналізу є спадщина німецького філософа як спроба осмислення тих суттєвих змін в способі існування людини в ХХ віці, котрі є результатом втілення в життя установок філософії Нового часу на перетворення світу.

Сучасну епоху Гайдеггер оцінює як епоху "забуття буття". Смысл тези про "забуття буття" дисертант вважає можливим конкретизувати як результат заміщення уявлень як прояву буття уявленнями як конструкціями розуму.

Безпосередню причину відсутності уваги до уявлень як прояву буття Гайдеггер вбачає в пануванні в сучасному світі технічного, утилітарного відношення до світу. Заслугою філософа є тема-тизація і аналіз форм прояву технічного бачення світу, (дисертант позначає його суть як технічний вимір феномену уявлення). Парадоксальність нинішньої ситуації Гайдеггер вбачає в тому що технічне відношення до світу є одночасно і формою прояву відходу людини від буття, і умовою того, що воно знову приверне увагу людини. З метою

обґрунтування правомірності своєї позиції філософ багато уваги в своїй творчості приділяє історії європейської філософії. В зв'язку з цим в дисертації аналізується спосіб тлумачення Гайдеггером філософій античності та Нового часу. В результаті цього звернення дисертант робить висновок про деяку штучність тлумачення раціоналістичної філософії лише як форми прояву суб'єктивізму, обумовленого "по-ставом" як суття техніки.

Поскільки антитезою уваги до буття для філософа є людина прагматично орієнтована, то саме за допомогою технічного і поетичного відношення до світу конкретизується та опозиція буття і сущого, що лежить в основі способу мислення Гайдеггера.

Як конкретні форми прояву способу сприйняття світу у Гайдеггера в дисертації аналізується спосіб тлумачення змісту таких базових категорій його філософії, як істина, мислення, наука, мистецтво, гуманізм.

Одним з суттєвих недоліків позиції Гайдеггера дисертант вважає недооцінку науки як способу об'єктивного бачення світу. Наслідком такого підходу є негативне відношення філософа до техніки і мистецтва в тій мірі, поскільки вони є результатом свідомості. Штучність опозиції буття і сущого як двох способів тлумачення уявлення в значній мірі обумовила як оцінку філософом нинішнього стану європейської культури, так і бачення ним минулого і майбутнього європейської цивілізації.

В другому параграфі - "ІСТОРИЧНІСТЬ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ ЯК ГРАНИЧНА ОСНОВА ЗДАТНОСТІ УЯВЛЕННЯ" - дисертант експлікує той спосіб тлумачення природи уявлення, котрий відповідає рівню розвитку сучасної філософії.

Відмінність сучасної філософії від класичної дисертант вбачає в посиленні уваги до тих форм буття людини, котрі дозволяють зрозуміти людину як вписану в світ, залежну від нього. Одним з проявів такої переорієнтації є увага до часу як способу існування світу та історичності буття людини. Моментом цієї переорієнтації є критика механістичного тлумачення часу як такого, що сприяло відчуженню людини від світу.

Аргументи на користь тези про хибність механістичного підходу дисертант вбачає в розвитку природознавства. Симптоматично, що сучасна фізика, на відміну від класичної, констатує, з одного боку, наявність часовості в самому фундаменті своїх об'єктів, з другого - неможливість за допомогою своїх засобів розкрити її природу.

Зміна способу відношення людини до часу є її специфічною рисою. Одна з форм прояву цього моменту - оцінка нинішньої епохи як постсучасності. Суттєвими рисами її є критичне відношення до уявлення як протистояння та лінійного, механістичного бачення часу. Саме на шляху уваги до часовості ми отримуємо відповідь на питання про граничні підстави здатності уявлення. Ними є історичність людського буття. До такого висновку дисертант приходять в результаті аналізу праць сучасних феноменологів. Сама діяльність людини при такому підході має бути витлумачена як прояв часовості. Здатність людини ставити цілі, володіти можливістю духовного проектування має свою основу існування людини в часі, котре є первинним по відношенню до актів її свідомості.

Дійсною основою уявлення є людська екзистенція, тобто часовість людини. Тому найглибшою основою і дійсним критерієм і оцінкою на істинність уявлень є не відношення

людини до зовнішнього світу як об'єкту, а відношення людини до самої себе. Найглибша істинність - не в досягненні знання про світ на шляху протистояння людини і світу, а в умінні залишатись в світі.

У висновках наводяться результати проведеного дослідження.

По темі дисертації опубліковано такі роботи:

1. Перша і друга "Критики" Канта //Проблеми філософії. Актуальні проблеми історико - філософської науки. Випуск 90.-К.,1991, с.21-27.
2. Искусство и бытие в философии Хайдеггера //Гуманізм. Людина. Освіта. -Дрогобич. 1992, с.53-54.
3. Філософська традиція і викладання філософії в вузі // Українознавство і гуманізація освіти. В 4 ч. Дніпропетровськ., 1993, ч.2, с.117 /у співавторстві/.
4. Проблеми людини і влади в сучасних утопіях //Влада в Україні: історія і сучасність. -Дніпропетровськ,1994,с.66-69 /у співавторстві/.
5. Твір і річ: критика репрезентуєчої свідомості в ученні М.Хайдеггера //Вісник Київського університету, серія: Філософія, Політологія, Соціологія, Психологія. -К., 1994, с.57-65.

Maliivsky A.M. The phenomenon of representation in classic and modern philosophy. The dissertation is aimed at the philosophical sciences candidate's degree competition -

speciality 09.00.05. - history of philosophy.
Dniepropetrovsk's State University, Dniepropetrovsk, 1995.

The objective of this investigation is the analytical development of ontological method of approach to the question of representation phenomenon in European classic philosophy and clarifying the specificity of its philosophical interpretation on modern stage.

As a result of the realization of this investigation on the basis of ontological approach the author brings to light the regularity of historical - philosophical changes in the interpretation of representation from gnosiological to its ontological understanding.

The widely spread nowadays approach to the interpretation of the phenomenon of representation, in the opinion of the author, has been formed by influence of concentration peculiar to the philosophy of New age on the questions of scientific cognition i.e. on gnosiological measuring. The definite metaphysics of representation ontology is hidden behind the visibility of gnosiological measuring supremacy. In the course of consideration of so-called irrational line in the European philosophy (Shopenhauer, Heidegger) we may draw the conclusion that in the basis of radical changes in the manner of philosophizing is the transition to the new method of understanding of representation.

The evolution of comprehension of representation phenomenon in European philosophy may be outlined in common as follows: the motion from the man's opposition to the world as a form of manifestation of supremacy of gnosiological measuring in classic philosophy through the

opposition of ontological and gnosiological measurings in nonclassic philosophy to the recognition of definite role of ontological in modern philosophy.

It is not the universal superpersonal power independent from concrete limits of space, time and even inner life of person that constitutes the basis of man's ability to have representations, but temporality, historicity of human life.

The attention to the historicity gives the opportunity to reveal the specificity of ontological measuring that cannot be done under conditions of supremacy of gnosiological approach to the nature of representation and to continue understanding of philosophical European heritage, that has been started within limits of ontological approach.

The materials and ideas of the dissertation may be used in the process of preparation of lectures on the history of philosophy and global problems of nowadays. This dissertation may be also used as methodological elaboration's in the branches of history and theory of world and native culture, ecology of culture and human being. Also it may be used in philosophical subjects such as ontology, theory of knowledge, phenomenology, methodology of natural, technical and social cognition etc.

Маливский А.Н. Феномен представления в классической и современной философии. Диссертация на соискание научной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.08 - история философии. Днепрпетровский государственный

университет, Днепропетровск, 1995.

Целью исследования является аналитическое развёртывание онтологического подхода к вопросу о феномене представления в европейской классической философии и раскрытие специфики его философского истолкования на современном этапе.

В результате осуществления этого исследования на основании онтологического подхода к истории философии автором выявляется закономерность в интерпретации представления от гносеологического к его бытийному, онтологическому пониманию.

Распространённый в настоящее время подход к истолкованию феномена представления, по мнению автора, сформировался под определяющим влиянием собственной философии Нового времени сосредоточенности на вопросах научного познания, т.е. на его гносеологическом измерении. За видимость полного господства последнего кроется определённая метафизика — онтология представления.

В ходе рассмотрения так называемой иррационалистической линии в европейской философии (Боленгауз, Хайдеггер) делается вывод о том, что в фундаменте кардинальных изменений в способе философствования лежит переход к новому способу понимания представления.

Эволюция осмысления феномена представления в европейской философии в самом общем виде может быть очерчена так: движение от противостояния человека миру как формы проявления господства гносеологического измерения в классической философии через противопоставление онтологического и гносеологического измерений в неклассической до признания определяющей роли бытийного в современной философии.

В основе способности человека иметь представления лежит не некоторая универсальная надличностная сила, независимая от

конкретних умов простору, часу і навіть внутрішнього світу людини, як вважала класика, а часовість, історичність людського буття. Увага до історичності дає можливість розкрити специфіку буттєвого виміру, що не може бути зроблено в умовах панування гносеологічного підходу до бачення природи явища, а також продовжити осмислення філософського спадку Європи, почате в межах онтологічного підходу.

Матеріали і ідеї дисертації можуть бути використані в навчальному процесі при підготовці лекційних курсів по історії філософії і глобальним проблемам сучасності. Дисертація може бути використана також як методологічна розробка для роботи в галузях історії і теорії світової і національної культури, екології культури і людини, а також в дисциплінах філософського циклу – онтології, теорії пізнання, феноменології, методології природничонаукового, технічного і спеціального пізнання і т.д..

Ключові слова: явище, гносеологічний вимір явища, буттєвий (онтологічний) вимір явища, технічний вимір явища, річ, предмет, феномен, зовнішнє, внутрішнє, час, простір, самосвідомість, історичність.

Малівський Анатолій Михайлович.

Феномен уявлення в класичній та сучасній філософії.

09.00.05 – історія філософії

Автореферат.

Підписано до друку 25.04.95. Формат 60x84 1/16. Папір для
розміщувальних апаратів. Друк офсетний. Ум. друк. ар. 1,3.
Обл. – вид. арк. 1. Зам. 260. Тир. 100 прим. Безкоштовно.

Дільниця оперативної поліграфії ДПІТ'у.

320700, ДСП, Дніпропетровськ, 10, вул. ак. Лазаряна, 2.

1984

AB 32.307